

Suat İlhan, *Jeopolitik: Güç Odağı Kuramı*, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2019, 262 s.

Murat DEREGÖZÜ*

Emekli Korgeneral Suat İlhan, Kara Harp Akademisi'nde Harp Tarihi, Askeri Coğrafya ve Jeopolitik öğretim üyeliği yaptı. 1995-2006 yıllarında Milli Güvenlik Akademisi'nde "Türkiye'nin Jeopolitiği" derslerini verdi. 59 yıl fiili devlet hizmetinde bulunan Suat İlhan, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ve bunlara benzer akademik sorumlulukları olan Atatürk Araştırma Merkezi ve Atatürk Kültür Merkezi'nin bağlı olduğu Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumunda çeşitli görevler aldı. Dokuz yıl bu kurumun kurucu başkanlığını yaptıktan sonra yaş haddinden emekli oldu. Jeopolitik ve özellikle Türkiye'nin jeopolitiği ile ilgilenen herkesin üzerinde uzlaşabileceği konulardan bir tanesi de Suat İlhan'ın Türk jeopolitik düşüncesinin ustası sayılabileceğidir. Jeopolitik: Güç Odağı Kuramı kitabıyla, konuyla ilgili diğer eserleri gibi, genel hatlarıyla jeopolitiğin tanımını yapmış, özel olarak da Türk jeopolitiğinin tarihi ve geleceği güç odağı kuramını temel alarak okuyuculara sunmuştur. Yazarın çalışmaları genel hatları itibariyle jeopolitiği ve özelden ise Türk jeopolitiğini anlamak adına güç odağı kuramı ve özellikle tarihi jeopolitik dönemlere ayırmak, Türk tarihini ve Türk jeopolitik geçmişini daha iyi anlamak ve geleceğe ışık tutmak açısından merkezi rol üstlenmektedir.

Yazarın argümanlarını önsözünden başlayarak sıralamış olması önemlidir. Suat İlhan'a göre jeopolitiğin bir kitapta ve bir bütün olarak bir araya getirilememesinin belli başlı iki farklı nedeni mevcuttur. Birincisi, jeopolitiğin görece yeni bir konu veya alan olması ve her bir yeni çalışmanın yeni konuları beraberinde getirmesidir. Örnek olarak tarihi olayların jeopolitik yorumlarının yapılması, bir yandan jeopolitik konusuna açıklık kazandıracığı gibi diğer yandan tarihi olayların yorumuna da katkısı olacaktır. Bu sebeple tarihin jeopolitik dönemlere ayrılması gerektiği düşüncesini güçlenmektedir. İkinci husus ise, jeopolitiğin kendisinden kaynaklanmasıdır zira jeopolitik yaşayan ve daima değişen bir konudur. Yazarın diğer argümanlarını da kitabın çeşitli bölümlerinde saptamak mümkündür.

Jeopolitik: Güç Odağı Kuramı, sekiz farklı bölümden oluşmaktadır. Yazar birinci bölümde jeopolitiğin tanımını yaparak, jeopolitiğin değişen ve sabit unsurlarına vurgu yapmıştır. Bunlar

* Corvinus University of Budapest, E-posta: muratderegozu1@gmail.com. Orcid: 0000-0002-9441-6482.

ise değişmeyen unsurlar (coğrafi konum), değişen unsurlar (beşerî faktörler) ve zamandır. Bu nedenle jeopolitiğe yeni ilgi duyan ve okumaya başlayanlar için kitabın ilk bölümü jeopolitik alanında giriş seviyesinde faydalı bilgiler sunmaktadır. Birçok kesime göre jeopolitik ilk akla gelen iki ana unsuru politika ve coğrafyadır. Fakat yazarın üzerinde durduğu önemli diğer bir husus ise kültürün de jeopolitiğin ana unsurlarından biri olmasıdır. Haliyle kültür, yazarın kitabı temellendirdiği güç odağı kuramı içinde etkili bir öge haline gelmektedir. Öyle ki yazara göre güçlü kültür çevresi, güçlü bir güç odağı olunmasının vazgeçilmez koşuludur ve bunlar birbirleriyle içli dışlı bir ilişkiye sahiptir. Örneğin, Türk kültür çevresi, onun Türk ve İslam coğrafyalarında çekiciliğini ve yumuşak güç unsurlarına katkı sağlamaktadır. Ayrıca yazar uzay jeopolitiğinin öneminden bahsetmekte ve jeopolitiğe gün geçtikçe yeni konuların eklendiğini belirtmektedir. Bu bölümde yazar jeopolitiğin olumsuz olarak nitelendirilebilecek bir tarafının, düşünürlerin kendi ülkeleri ekseninde yorumlar üretme zaafı olduğunu iddia etmektedir.

İkinci bölümde ise yazar, güç odağı kuramını okuyucuya tanıtarak bilinen ve hayata geçirilmiş jeopolitik teorilerle karşılaştırma yapmıştır. Yazara göre fiziki coğrafya tabanlı Kara Hâkimiyeti ve Kenar Kuşak teorileri her biri ayrı bir devletin coğrafi konumuna uygun olmakla birlikte güç odakları kuramı hangi coğrafi kesimde olursa olsun bütün ülkeler için geçerlidir. Çünkü yazar egemenliğin ana kaynağının güç olduğunu savunur ve ona göre “güç coğrafyadan önce gelir”. Bu nedenle Suat İlhan’a göre güç odakları kuramı hiçbir kısıtlayıcı hüküm içermez ve bütün alanlar için veri üretebilir. Suat İlhan gücün hareket tarzı ve hedefe ulaşmada belirleyici rolü olduğunu ve jeopolitik düşüncenin de uygulamanın da ana kaynağı ve etkeni olduğunu savunur. Bu argümanını Soğuk savaş döneminde potansiyel değer olarak bilgi ve teknolojinin ABD ve İngiltere’ye Sovyet Rusyasına karşı sağladığı güç unsuru üzerindeki belirleyici rolü ile kanıtlar. Yazarın literatüre, okuyuculara ve özellikle jeopolitiğe yeni ilgi duyanlar için bir diğer faydası da coğrafi konum ve jeopolitik konum arasında yaptığı bilgilendirici ve olması gereken ayırmadır. Zira bu yanlış birçok siyasi elit tarafından bile günümüzde yapılmaktadır. Bu bölümdeki diğer önemli bir husus ise yazarın jeopolitiği küresel, bölgesel ve ulusal olarak üçe ayırmasıdır. Buradan hareketle küresel jeopolitiğin daha az ve diğerlerinin daha sık değiştiği ifade edilmelidir. Türkiye’nin milenyum jeopolitiğindeki iç ve dış etkenlere bağlı olan sık değişiklikler yaşanması bunu gösterir niteliktedir.

Üçüncü bölümde ise yazar jeopolitik dönemleri güç odağı kuramına göre ele almış ve ulusal (ABD ve Rusya) ve uluslararası güç odaklarının (NATO, AB) birlikte jeopolitik ortamları oluşturduğu tezini savunmuştur. Bu bölümdeki argümanlardan bir tanesi de jeopolitiğin kuramsal yapısının bugüne kadar açıklanan jeopolitik teorilerle değil güç odakları kuramı ile birbirini tamamlıyor ve güç odağı kuramı ile daha uyumlu bütün oluşturuyor olmasıdır. Böylelikle, yazara göre, gerçekte güç odağı kuramı mevcut teorileri de içermekte ve jeopolitiğin dönemlere ayrılarak jeopolitik kuramının gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bu durum, siyasi, kültürel ve askeri tarihlerin coğrafi taban dikkate alınarak incelenmesine ve daha geniş yorumlanmasına katkılarda bulunabilmektedir. Yazara göre “her farklı jeopolitik ortamla yeni bir jeopolitik dönem başlar”. Soğuk savaş öncesi ve sonrası dönemler bunu kanıtlar niteliktedir. Yazar Türk tarihi jeopolitik dönemlerini; İslamiyet öncesi dönem, ilk İslamiyet dönemi, Haçlı seferleri dönemi, Osmanlı

İmparatorluğu dönemleri (4. ve 5. dönem) olarak beş döneme ayırmış, XX. yüzyıldan sonrasını ise küresel jeopolitik dönemlerle birlikte ele alınmıştır. Yazar bu bölümde Haçlı seferleri üzerinde durmuştur. Zira yazara göre Haçlı seferleri Türk jeopolitik dönemlerinde önemli bir yer tutmaktadır ve Hristiyan Avrupa, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluklarının aynı zamanda Haçlı Seferleri döneminin ana güç odakları olduğunu savunmaktadır.

Dördüncü bölümde yazar Soğuk Savaş sonrası günümüz jeopolitik ortamının oluşmasında etkili olan gelişmeleri sıralamaktadır. Yazara göre bunlar: Küreselleşme, Medeniyetler Çatışması (S. P. Huntington), yer ve el değiştiren küresel etkinlikteki bütün güç odakları, küresel güç odaklarının gerçekleştirdiği veya katıldığı NATO ve Şangay Beşlisi gibi uluslararası etkin anlaşmalardır. Bu bölümde yazar Medeniyetler Çatışmasına ciddi eleştirilerde bulunmaktadır. Yazara göre Medeniyetler Çatışması, Haçlı seferlerinin devamı niteliğindedir ve olayların tek kazananı İsrail'dir. Çünkü İsrail'in çevresindeki birinci kuşak ülkeleri (Suriye, Lübnan ve Mısır) ve ikinci kuşak ülkeleri ve en yakın tehdit oluşturanlar (Irak ve Libya) bölünmüşler, yok olmuşlar, veyahut en azından iyileşmesi zor ağır yaralar almışlardır. Yazar Haçlı seferlerinin devamı tezini birinci Irak harekâtı sırasında ABD Başkanı Bush'un bu savaşı Haçlı seferi savaşı olarak nitelendirmesi argümanı ile kanıtlamaktadır. Yazara göre bölgesel ve ulusal politikalar küresel politikalarla uyumlu olmak zorundadır. Tarihin Sonu ve Medeniyetler Çatışması tezleri, Soğuk Savaş sonu çıkan jeopolitik boşluğu doldurmayı amaçlamıştır. Yazara göre Soğuk Savaş jeopolitiğini güç odağı kuramı ile çözmek mümkündür. Suat İlhan'a göre küreselleşmenin çok kutuplu dünyanın oluşumunda etkisi vardır. İşçi hammadde ve pazar ihtiyacı kapitalistleri onların parasını ve teknolojilerini geliştirmekte olan dünyaya götürmeye zorlamıştır. Çin ve Hindistan'ın yükselmesi bu duruma örnek teşkil etmektedir. Sonuç olarak, küreselleşmenin jeopolitik ortam üzerinde en fazla etki yaratan ve kalıcı şekilde değişiklikler ortaya çıkaran bir etken olduğundan bahsedilebilmektedir.

Beşinci bölümde ise, yazarın üstünde durduğu hususlar günümüz küresel güç odakları ve onların özellikleri olmuş ve yazar ABD, AB, Rusya ve Çin ile ilgili bilgiler sunmuştur. Bu bölüm genel hatlarıyla Türkiye'nin küresel oyuncularla olan ilişkilerini anlamada önemli bir altyapı sunmaktadır. Özellikle, Türkiye-ABD ve Türkiye-AB ilişkilerini ve Türkiye ve Rusya'nın çıkar alanlarının kesişmesi gibi noktalar Türk jeopolitiğinin yorumlanması açısından hayati önemdedir. Yazar AB'nin ABD'nin gölgesinde yaşayacağını iddia etmekle birlikte, "NATO Türkiye'yi korur mu" sorusuna da değinerek Kıbrıs Barış Harekâtı, Ermeni sorunu ve PKK gibi örnekler ile eğer diğer Avrupalı devletler de zarar görmediği sürece NATO'nun Türkiye'ye destek olmayacağını savunmaktadır. Bu bakımdan Suat İlhan "Türkiye'nin Batı ile ittifak yaparken kendi jeopolitik ihtiyaçlarına cevap verecek bağımsız politikalar üretmek zorundadır" tezini savunmaktadır. Yazar Rusya'nın nüfusunun büyüklüğünden de bahsetmektedir. Kitapta Aleksandr Dugin'e de değinilmiş ve onun Türkleri doğal hasım (yazar burada düşman yerine hasmı kullanmıştır) olarak görmekte ve İran ile iş birliği önermektedir (s. 181). Küreselleşmenin önlenemez bir jeopolitik olgu olduğunu Dugin'in imkân olmayan yeryüzünde birkaç güç odağı olması gerektiği teziyle tekrar kanıtlamaktadır. Yazara göre Rusya Soğuk Savaş yenilgisinden sonraki küçülmüş varlığını koruma telaşı içindedir ve bunu Dugin'in kitaplarında gördüğünü söylemektedir. Suat

İlhan Rusya'nın ekonomik zorluklarını aynı SSCB dönemindeki gibi askeri harcamalarla arttığını savunmaktadır. Yazar ABD'nin Ermeni, Yunan ve İsrail lobileri tarafından yanlış yönlendirildiğini ve bu yüzden Rusya'nın Suriye'ye hava ve deniz üssü olarak yerleştiği kanısındadır.

Altıncı bölümde yazar Soğuk Savaş sonrası jeopolitik ortamın detaylı bir şekilde çerçevesini çizerek küresel bölgesel ve ulusal jeopolitik durumların büyükten küçüğe birbirlerini etkilediği tezini savunmaktadır. Bu yüzden her jeopolitik ortamın kendi koşullarına cevap olabilecek çözümler bulması gerekmektedir. Jeopolitik ortamın iki ana unsuru ise küresel güç odakları ve uluslararası anlaşmalarla oluşturulan yeni güç odaklarıdır. Soğuk Savaş sonu jeopolitik döneminde güç odakları batıdan doğuya doğru kaymaktadır. Yazara göre Türkiye ve Türk dünyası coğrafyası Avrasya'ya yayılması sebebiyle çok özel bir konuma sahiptir.

Yedinci bölümde ise Suat İlhan Türkiye'nin ulusal ve bölgesel jeopolitik ortamı üzerinde durmuş, Türkiye'nin jeopolitik ve coğrafi konumu hakkında çeşitli veriler ortaya koymuştur. Türkiye'nin yakın jeopolitik ufku belirtilmiştir ve bu alanları Balkanlar, Ortadoğu, Kafkaslar, Orta Asya Türk Dünyası, Karadeniz'in Kuzeyi, Doğu Akdeniz ve Kıbrıs oluşturmaktadır. Yazar Türk jeopolitiğinde din değiştirmenin çok önemli bir dönüm noktası olduğunu savunur. Yazara göre Türk kültürünün sahip olduğu değerler onu diğer kültür çevreleriyle uyum sağlayabilecek bir yapıya kavuşturmuştur. Bu da Türk dış politikasına ve Türk kültür yapısına büyük bir esneklik ve uyum yeteneği kazandırmaktadır. Suat İlhan'a göre "Türkiye'nin yeri Batıdır". Tarihimizin ve coğrafyamızın getirdiği zorluklara karşı kültürümüz olumlu destek sağlamaktadır. Yazara göre SSCB'nin yıkılması ile jeopolitik teoriler çökmüştür. Bu yüzden bir karmaşa ortaya çıkmış ve yazara göre güç odağı kuramı bu düşünce dağınıklığını derleyip toparlayabilmektedir. Suat İlhan'a göre Medeniyetler Çatışması Rusya'nın doğu Akdeniz'e ve Orta Doğuya inmesine sebep olmuştur. Yazara göre Türkiye bir Türk birliği ve İslam birliği kurma gibi bölgesel hareket seçeneklerine sahiptir. Selçuk Bey'in doğunun ve batının hâkimi unvanını alması ve Medeniyetler savaşı gibi yazar bazı konuları veya cümleleri çok fazla tekrarlamaktadır. Suat İlhan'a göre, Türkiye coğrafyasının büyük duyarlılıkları, Türk tarihinin bizden kaynaklanmayan hak etmediğimiz olumsuz birikimleri; Türkiye'nin yeni jeopolitik ortamında ilave politikalar üretilmesini her anlamda ve her alanda güçlü olmamızı, moral ve maddi güç değerleri için devamlı mücadele içinde yaşamamızı gerekli kılmaktadır. Yazarın yedinci bölümdeki argümanlarından bir diğeri ise "Türkiye bölgesel ve ulusal hareket tarzları da kendi küresel hareket tarzı seçimi ile uyum içerisinde olmalıdır" tezidir.

Yazar sekizinci ve son bölümde ise Türk dünyası küresel gücü üzerinde durmuş, Türk dünyasının doğusundan kültür özelliklerine kadar önemli diğer konulara değinmiştir. Yazar Balkan adının Türkçe olduğunu iddia etmiş fakat genel anlamda Balkanlara çok az değinilmiştir. Suat İlhan'a göre, Türk dünyası birliği; küresel ve bölgesel jeopolitik ve jeostratejik ortamı, dolayısıyla küresel, bölgesel politikaları etkileyecek yapıda ve konumdadır.

Suat İlhan jeopolitiğe olan ilgisini ve araştırmalarını Jeopolitik: Güç Odağı Kuramı kitabı ile devam ettirmiş ve literatüre ve akademiye olan katkılarını ortaya koymuştur. Her ne kadar

Suat İlhan coğrafya temelli klasik jeopolitik teorilerin geçerliliğini yitirdiğini savunurken kendi teorisini istemsizce literatürde hali hazırda birçok kaynağın mevcut olduğu “Soft Power (Yumuşak Güç)”, “Hard Power (Sert Güç)” ve ikisinin birleşimi olan “Smart Power (Akıllı Güç)” ekseninde oluşturmuştur. Yazar 41. sayfa da güç odaklarının oluşmasına, etkinliğine ve gücüne katkı sağlayan belli başlı konuları sıralamış ve bunların hepsi “Smart Power” konseptinin kapsamındadır. Ayrıca, kültürün güç odağının en önemli unsuru olduğu üzerinde durulmuş ve buradan hareketle kültürün başı başına yumuşak gücün içinde kültürel diplomasi alanında en başta gelen uygulama türlerinden biri olduğu unutulmamalıdır. 21. yüzyılın dünya siyasetinde artık devletlerin tek bir parametreye bağlı kalmadan ilişki geliştirdiklerini hesaba katarsak kitabın adı olan teori bu açıdan literatürde karşılık bulabilir. Ayrıca, daha kapsamlı tarih incelemesinin yapılmasının gerekliliği mevcut ise de kitap içerdiği tarihi veriler ile de kısmen siyasi tarih disiplinine literatür katkısı sunmaktadır.

Yazarın Jeopolitik adlı kitabının özgünlüğü aslında okuyucuyla tanıştırdığı jeopolitik kavramını (yeni ilgi duyanlar için), konunun güç odağı kuramına göre işlenmesi ve Türk jeopolitiğine tarihi bir perspektif oluşturmasında yatmaktadır. Fakat bu özgünlük her ne kadar yazar farkında olmasa da Hans Morgenthau’nun realizminden de esintiler sunmaktadır. Yazarın 1971 yılından beri savunduğu ‘Güç Odağı Kuramı’ aslında realist bakış açısını da çoğu unsurlarıyla içinde barındırmaktadır. Özellikle yazarın diğer yayınlarındaki tezini dikkate alacak olursak, sadece güçlü devletler Türkiye coğrafyasında yaşamaya devam eder, Türkiye’nin her alanda güçlü olması elzemdir. Çünkü Türkiye Ibn-Haldun’un “Coğrafya Kaderdir” tabirini en çok deneyimleyen ülkedir zira Türkiye bölgesinde anarşi (terör, iç savaş vb.) ile çevrelenmiştir. Üzerinde durulması gereken bir diğer husus da yazarın sık sık tekrarlar yapmasıdır. Örneğin, G. W. Bush’un Irak savaşını Haçlı seferlerine benzetmesi ve Selçuklu hanının doğunun ve batının emiri unvanını alması bunlardan bazılarıdır. Ayrıca yazar Balkan adının Türkçe olduğu tezini ortaya atmakla birlikte bunu hiçbir kaynağa dayandırmaktadır. Diğer bir husus ise yazar Hindistan’ı küresel bir oyuncu olarak nitelendirmekte fakat kitapta Hindistan ile ilgili herhangi bir başlık bulunmamaktadır. Aksine diğer küresel oyuncular ABD, Rusya ve AB görece detaylandırılmıştır. Diğer bir husus ise Çin’e ayrılan kısmın yetersiz kalmasıdır. Genel olarak kitapta yapısal sorunlar tespit edilmiş özellikle bazı başlıkların içeriklerinin kısalığı okuyucuya verilmek istenen bilgiyi ve argümanı engellemektedir. Buna karşılık, bazı başlıklar birçok alt başlık ile desteklenip ayrıntılı bilgi sunulmuştur. Örnek olarak Rusya’nın görece detaylı tanıtılması ve ilgili diğer alt başlıkların çokluğudur. Yazar doğru bir şekilde coğrafi olarak Rusya’nın büyüklüğünü kabul etmekle birlikte nüfusunun da çokluğundan bahsetmiş fakat herhangi bir şekilde detaylı bir demografik perspektif sunmamıştır. Hâlbuki koca bir coğrafyaya hâkim Rusya’nın nüfusunun 40 milyondan fazlası 45 yaş üstüdür. Sadece coğrafya ve demografik analiz Rusya’nın jeopolitik zorluklarının habercisi niteliğindedir. Genel hatlarıyla kitabın çoğu bölümü farklı bir kitap çıkarılacak nitelikte derin ve ayrıntılı incelenmesi gereken konulardır. Ancak konu ile ilgili özet bir bilgi edinme açısından kitap, akademiye ve okuyucularına değerli katkılar sunmaktadır. Dilinin gayet yalın ve anlaşılır olması sebebi ile de okunması ve anlaşılmasında herhangi bir zorluk yaşanmayacaktır.

Yazar bir önceki yayınlarından da alıntılar, genellikle kısa tanımlar, yaparak aslında okuyucuları bir önceki kitaplarını okumaya teşvik etmektedir. Örneğin; s. 40 da ki sekizinci dipnot, s. 42 de ki onuncu dipnot ve sayfa 249 da ki 87. dipnot gibi. Bu da aslında yazarın bakış açısını ve güç odağı kuramını anlamada kritik bir değer taşımaktadır. Okuyucular için bir diğer önemli nokta ise yazarın birçok şeyi örnekleri ile açıklamasıdır ki önemli ölçüde yazarın Türkiye'den örnekler verdiği görülmektedir. Kitapta Samuel Huntington'un Medeniyetler Çatışması (s. 146) tezine ağır bir eleştiri olmakla birlikte, yazar bunu Haçlı seferlerine benzetmekte ve aslında Haçlı seferlerinin hiç sonlanmadığı tezini savunmaktadır. Soğuk Savaş sonu dünya düzenini işleyen diğer yazar ve kitaplara kısaca değinilmiştir. Örneğin, Francis Fukuyama'nın Tarihin Sonu ve Son İnsan tezi bunlardan biridir. Yazar Medeniyetler Çatışmasının MENA bölgesindeki ölümlerinin sebebi olduğunu savunarak, bunun da Yunan, Ermeni ve Yahudi lobilerinin ABD'yi etki altına almalarına bağlamaktadır. Bu da görece ağır bir eleştiri olmakla birlikte, birçok yönden doğruluk payı olmasına rağmen ABD'nin çıkarlarının her şeyden önce geldiği unutulmamalıdır.

Tarihin jeopolitik dönemlere ayrılarak incelenmesi fikri heyecan uyandırmakla birlikte, aslında bu olgu kitabın çok kapsamlı olma niyetini çok konulu ve az derinlikli olmaya yöneltmiştir. Çünkü yazarın ayrımının yaptığı jeopolitik dönemlerdeki ve o zamanın şartlarında ekonomik, teknolojik, demografik ve kültürel birçok analizde bulunması gerekir ki bu da kitabı binlerce sayfaya ulaştırır. Kısaca, bu değerli kitap daha dar kapsamlı geniş derinlikle yazılabilirdi. Bahsedilmesinden yarar gördüğüm bir diğer husus ise haritaların ve diğer görsellerin metin içeriğinde olmayıp kitabın sonunda ek olarak sunulmasıdır. Bu da metni okuyup devamında görsel ile kavranması açısından bir engel oluşturabilir. Her şeye rağmen kitap jeopolitik severler, yeni başlayan ve jeopolitik ile ilgilenen herkesin okuması gereken kitaplardan bir tanesidir. Ayrıca her kesimden okuyucuya hitap etmektedir. Özellikle Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafyayı, şartlarını ve ilgi alanlarını tespit açısından önemlidir. Merhum Suat İlhan hayatta olsaydı jeopolitik ile ilgili değerli eserlerine hiç şüphesiz ki birçoklarını ekleyecekti.